

Tahlil ve Tenkitler

Janos ECKMANN, *Chagatay Manual* (Çağatayca elkitabı). Indiana University Publications, Uralic and Altaic series. Volume 60. 1966. XII+340 s. 8.50\$.

Orta Türkçe dil ve edebiyatı sahasında çalışan Macar asıllı türkoloğ Janos Eckmann yıllardan beri süren gramer çalışmalarını bir kitapta toplamıştır.

Çağatayca devresine ait araştırmaların yanında, J. Eckmann, Orta Türkçe devresinin Karahanlı (Hakaniye), Harezm ve Kıpçak sahalarına ait değerli araştırmalara da sahiptir.

J. Eckmann *Chagatay Manual*'ın önsözünde, eserini : "Çağatay dilinin bu elkitabı, en az bir yaşayan Türk diline vakıf, çağatayca çalışan talebeler için metin ve sözlüğü hâvi bir müracaat kitabı olarak hazırlanmıştır. Bu el kitabı, bilhassa tarihî Türk grameri ile uğraşanlara veya modern Orta-Asya Türk Dilleri hakkındaki bilgilerini arttırmayı arzu edenlere son derece faydalıdır. (s. 1)" ve "Bu kitap klasik Çağatayca öncesi devresi (XV. asrın başı-1465) ile klâsik Çağatayca (1465-1600) devresinin diline ait bir elkitabıdır (s. 10)" cümleleri ile tanıtmaktadır. Eser şu bölümlerden meydana gelmiştir :

1-13. sahifelerde çağataycaya ait bir ön söz yazılmıştır. Bu ön sözde tarihî girişi müteakip "çağatay dili" terimi üzerinde durulmuş, daha sonra bugüne kadar Orta Türkçenin bilhassa çağatay sahasına ait yapılan araştırmaların tenkidi yapılmış ve Orta Türkçe devresi Eckmann tarafından sınıflanarak Orta Türkçe'de çağataycanın yeri belirtilmiştir.

Ön sözden sonra, (15-216. sahifeler arasında) Çağatay grameri yer almaktadır. Eckmann'ın gramerinin bir vasfı da gramerine aldığı örneklerin kaynaklarını göstermesidir. Çağatay diline ait bu kaynaklar 17. ile 24. sayfalar arasındadır.

Eserin 25-51. sahifeleri ses hadiseleri, 52-185. sahifeleri kelime yapısı, 186-215. sahifeleri ise cümle yapısı bölümlerini ihtiva etmektedir.

217-250. sahifelerde index yer almıştır.

251-274. sahifelerde ise Çağatayca metinlerden seçmeler vardır. Bu bölümde : Bâbürnâme, Zafernâme, Mahbûbü'l-Kulûb ve Nevâî'nin Tarih-i Enbiyâ'sından mensur örnekler, Hüseyin Baykara, Nevâî, Şeybânî, Ubeydî ve Bâbülden gazeller, Nevâî, Bâbü, Şeybânî'den rübailer, Mîr Saîd, Ebu Bekr Mirzâ, Ali İskender Şîrâzî, Lutfî, Nevâînin tuyuğları ve Şeybânî'nin bir bilmecesi de manzum örnekler olarak neşredilmiştir.

275-325. sahifeler arasında, eserdeki Çağatayca kelimelerin sözlüğü, 327-340. sahifelerde ise umumî bibliyografya bulunmaktadır.

J. Eckmann bu eseri ile şüphesiz ki büyük bir boşluğu doldurmuştur.

J. Eckmann'ın, bu eserini, çok yakın arkadaşı ve meslekdaşı olan ve kendisinden beklenen eserleri veremediği genç yaşında vefat eden Prof. Dr. Mecdut Mansuroğlu'na ithaf etmesi, bu esere, ilmî değeri yanında muhakkak ki büyük bir mânevî değer sağlamıştır. Müellifi tebrik ederiz.

Janos ECKMANN, *Chagatay Manual*. Indiana University Publications, Uralic and Altaic series. Volume 60, 1966.

The Hungarian born Turcologist Janos Eckmann, who works in the field of Middle Turkic language and literature, has collected in one book the results of many years of work on grammar. The work is divided as follows :

A preface (pages 1-13) deals with the Chagatay language. Following a historical introduction reference is made to the term "Chagatay language", and further on a criticism is made of all research done in Middle Turkic, particularly in the field of Chagatay. By Eckmann's classification of the period of Middle Turkic, the place of Chagatay (in Middle Turkic) is clarified.

Following the preface, a section (pp. 15-216) is devoted to Chagatay grammar. One of the characteristics of Eckmann's grammar is to show the sources from which he takes his examples. These sources dealing with the Chagatay language are to be found between pages 17-24.

Pages 25-51 are devoted to the origin of sounds, and pp. 52-185 to word formation, while pp. 186-215 deal with sentence construction.

Pages 217-250 contain the index.

On pages 251-274 there are selections from Chagatay texts. In this section are published prose examples from Bâbürnâme, Zafernâme, Mahbûbû'l-Kulûb and Nevâî's Tarihi-i Enbiyâ, while lyric poems from Hüseyin Baykara, Nevâî, Şeybânî, Ubeydî and Bâbü, quatrains from Nevâî, Bâbü and Şeybânî, tuyuğ from Mîr Saîd, Ebu Bekr Mirzâ, Ali İskender Şirâzî, Lutfî and Nevâî and a riddle of Şeybânî are given as verse examples.

On pages 275-325 is an index of Chagatay words used in the book and on pages 327-340 appears a general bibliography.

There can be no doubt that J. Eckmann has filled a great need with this book.

J. Eckmann's dedication of this book to Prof. Dr. Mecdut Mansuroğlu, who was a colleague and a very close friend of his and who died while still young without being able to achieve what was expected of him, undoubtedly confers upon the book a great moral value in addition to its scholastic worth. We congratulate the author.

János ECKMANN, *The Divan of Gada'i* (Gedâ'î Dîvânı), Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series. Volume 113., 1971. 405 + 133 s. \$ 15.

Vefat haberini bu sayımızda verdiğimiz türkoloğ János Eckmann'ın ölümünden önce neşrettiği son eseri Çağatay şâirlerinden Gedâ'î'nin divanı olmuştur.

Eckmann, Gedâ'î divanı neşrinin önsözünde onun biyografisi ve konu ile ilgili tetkikler üzerinde durmuştur.

Gedâ'î onbeşinci asır Orta Asya Çağatay şâirlerindedir. Şiirlerinde *Gedâ* mahlasını kullanmıştır. Ali Şir Nevâyî Gedâ adını *Gedâ'î* olarak zikreder. Gedâ'î'nin 806/1403-1404 civarında doğduğu tahmin edilmektedir.

Gedâ'î divanının bilinen tek yazma nüshası, Paris, Bibliothèque Nationale, Suppl. Turc. No. 981'de kayıtlı yazmanın 91b - 161a varakları arasındadır. (Bu yazmanın ilk kısmında Lûtfî'nin divanı yer almaktadır). Yazmanın son kısmı kopmuş olduğu için müstensih adı ve istinsah tarihi belli değildir. Tahminen onaltıncı asırda istinsah edilmiştir.

Bu eksik divan, 229 gazel, 2 kaside, 1 müstezad ve 5 tuyug'u ihtiva eder.

Gedâ'î üzerinde şimdiye kadar belli başlı bir araştırma yapılmamıştır. Onun hakkında sadece Nevâyî'nin verdiği mâlûmatı nakleden Köprülü, Bombaçi... vs. Onu çok kısa ve isim olarak zikrederler.

Eckmann, bu mâlûmatı veren önsözünden sonra, "Gedâ'î Divanı" adlı bu neşrinde, divandaki 229 gazel, 2 kasîde, 1 müstezad ve 5 tuyug'un transkripsiyonlu metnini vermiştir.

Üçüncü bölümü Gedâ'î divanının sözlüğü teşkil etmektedir. Bu sözlükte sadece kelime karşılığı verilmekle kalınmamış, o kelimenin geçtiği deyim, atasözü... vs. gibi şekiller de belirtilmiştir.

Eserin son bölümünde ise Gedâ'î divanının tıpkıbasımı verilmiştir.

János Eckmann, bu neşriyle Gedâ'î'nin divanını bir bütün olarak ilim âlemine sunmaktadır.

Bize göre, bu eserin zikredilecek bir yönü de Eckmann'ın kadirşinaslığını göstermesidir. Çağatay Manual adlı eserini merhum Prof. Dr. Mecduud Mansuroğlu'ya ithaf eden Eckmann, "Gedâ'î Divanı" adlı bu eserini "*Ahmet Caferoğlu'ya - Doğumunun 70. yıldönümü dolayısı ile -*" ithafı ile de ölümsüzleştirmiş, Türkiye'de iken gördüğü sıcak dostluğun nişanesini son iki eserindeki bu iki ithafı ile böylece belirtmiştir.

Şüphesiz ki bu büyük insanı, Türkiye'deki dostları ve talebeleri unutmayacaklar ve hatırası önünde her zaman saygı ile eğileceklerdir.

Osman F. Sertkaya